

LEIF BLOMQVIST

Puutarhamarjamme

LAJIT, KASVATUS JA KÄYTTÖ

MINERVA

LEIF BLOMQVIST

Puutarhamarjamme

LAJIT, KASVATUS JA KÄYTTÖ

Ruotsin kielestä käänttänyt
Hellevi Kytölä

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

www.minervakustannus.fi

Ruotsinkielinen alkuperäisteos Leif Blomqvist: *Våra trädgårdsbär.
Hälsosam vardagslyx från egen trädgård*, 2020

© Leif Blomqvist

Suomenkielinen laitos

© Leif Blomqvist ja Minerva Kustannus, 2022

Suomennos Hellevi Kytölä

Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Valokuvat:

Leif Blomqvist, mikäli ei muuta ilmoiteta

Nina Forsman, sivut 7, 15, 19, 20, 22, 30, 42, 49, 105, 106, 134, 169, 186, 189, 211 ja 228

Susanna Rosén, sivu 219

Jaana Kuoppamaa, sivut 176 ja 253

Luonnokset ja piirroksset: Anette Engström

Ulkoasu ja kansi: Grafic Layout/Taittopalvelu Yliveto Oy

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-423-2

Painettu EU:ssa, Balto Print, 2022

Kiitos

Haluan kiittää kaikkia, jotka ovat eri tavoin auttaneet minua tämän kirjan toteuttamisessa.

Nina Forsman, kiitos käsikirjoituksen lukemisesta ja rakentavasta kritiikistä.

Fredrik Björklund on hankkeen aikana usein auttanut antamalla vinkkejä ja neuvoja. Haluan kiittää myös Michael Neunstedtiä korkealuokkaisesta kuvankäsittelystä sekä Grafika Layoutin Ulrika Wikiä kirjan ulkoasusta. Kiitos myös Anette Engströmille selventävistä piirroksista ja sommittelusta. Lisäksi kiitän kaikkia, jotka ovat vuosien varrella avanneet puutarhansa minulle ja kameralleni.

Suuri kiitos Suomen tietokirjailijat ry:lle ja Konstsamfundetille heiltä saamastani taloudellisesta tuesta.

Kirjailijan aikaisemmat julkaisut

Äppel i norr, 2005

Pohjoisen omenat, 2005

Trädgårdens bär, 2007

Puutarhan marjat, 2008

Våra fruktsorter, 2010

Puutarhan hedelmäpuut, 2011

Rosor i norr, 2011

Pohjoisen ruusut, 2015

Sisällys

Puutarhamuistoja	7	Putte	63	Metsämansikka	120
Marjanviljelyn historiaa	9	Viljelyohjeet lyhyesti	63	Kuukausimansikka	120
Maailman parhaat		Palsamiköynnös	65	Aho- ja puutarhamansikan	
edellytykset marjanviljelylle	12	Viljelyohjeet lyhyesti	68	risteymä	121
Poimintaohjeita	19	Nelimarja	69	Mansikat	121
Aronia	21	Viljely	71	Minja	122
Marja-aronia 'Viking'	23	Vadelma	73	Rügen	122
Marja-aronia Karhumäki	24	Jatsi	76	Rödluvan ("Punahilkka")	122
Musta-aronia	24	Jenkka	76	Snövit ("Lumikki")	123
Koristearonia	25	Maurin makea	77	Sara	124
Viljelyohjeet lyhyesti	26	Muskoka	77	Ukkomansikka	125
Parvekekarhunvatukka	27	Ottawa	78	Askungen ("Tuhkimo")	125
Parvekevadelma	29	Stiora	78	Mansikkalajikkeet	126
Karhunvatukka	31	Jeppo Gulhallon	79	Bounty	126
Siperialainen karhunvatukka	33	Golden Queen	79	Frida	126
Sonja	34	Mormorshallon	80	Ostara	127
Thornless Evergreen	35	Borgunn	80	Honeoye	128
Navaho	35	Glen Ample	81	Kaunotar	128
Viljelyohjeet lyhyesti	36	Vadelmat tarvitsevat tuen	82	Korona	129
Marjasinikuusama	37	Glencoe	82	Jonsok	130
Aurora	40	Heisa	83	Polka	131
Vostorg	41	Twtotimer Sugana Yellow	84	Alba	133
Blue Banana	42	Kasvitaudit ja tuholaiset	89	Ria	134
Blue Rock	42	Viljelyohjeet lyhyesti	91	Toscana	134
Honeybee	43	Tyrni	93	Kasvinsuojelu	136
Jugana	43	Ljubitel'skaja	96	Sienitaudit	137
Gordost	44	Julia	97	Tuholaiset	138
Indigo Gem	44	Mary	97	Viljelyohjeet lyhyesti	140
Nimfa	45	Prozrachnaja	98	Mansikkavadelma	143
Tundra	45	Lotta	98	Karviainen	145
Anja	45	Raisa	99	Invicta	147
Boreal Beast	47	Terhi	99	Lepaan punainen	147
Boreal Blizzard	47	Eva	100	Houghton	148
Boreal Beauty	48	Tytti	102	Tatjana	148
Viljelyohjeet lyhyesti	52	Romeo	103	Kasvitaudit ja tuholaiset	149
Sinivatukka	53	Svenne	103	Hinnonmäen keltainen	149
Pensasmustikka	55	Rudolf	104	Captivator	150
Aino	57	Tarmo	104	Viljelyohjeet lyhyesti	150
Northland	57	Otto	104	Herukkakarviainen	151
Alvar	58	Kasvitaudit ja tuholaiset	106	Punamarjakanukka	153
Hele	58	Viljelyohjeet lyhyesti	107	Elegantnyj	155
Chippewa	59	Lakka	109	Jantarnyj	155
Emil	59	Apollen	111	Koralovyj	156
Northblue	60	Nyby	111	Shafer	156
Tumma ja Hele	60	Fjellgull	112	Bolestrashytskii	156
Northcountry	61	Fjordgull	112	Nikolka	157
Sine	61	Viljelyohjeet lyhyesti	114	Viljelyohjeet lyhyesti	158
Northsky	62	Japaninvatukka	115	Kirsikka	159
Patriot	63	Mansikat ja metsämansikat	117	Makeakirsikka	161
		Ukkomansikka	119	Hapankirsikka	161

Latvian matala	162	Northline	199	Mortti	231
Huvimaja	163	Thiessen	200	Ola	232
Varjomorelli	163	Smoky	200	Marski	232
Suklaakirsikka	164	Viljelyohjeet lyhyesti	203	Polar	233
Rauhala	164	Mustavatukska	205	Storklas	233
Fanal	165	Bristol	207	Titania	234
Yleinen kuulasmarja	165	Munger	207	Öjebyn	234
Sikkola	166	Jewel	208	Viljelyohjeet lyhyesti	235
Kirsa	166	Makeapihlaja	209	Mikael	235
Nordia	166	Burka	211	Pohjan jätti	235
Pernilla	167	Dessertnaja	211	Delikatessnaja	235
Carmine Jewel	167	Eliit	212	Viinirypäleet	237
Viljelyohjeet lyhyesti	167	Granatnaja	212	<i>Vitis labrusca</i>	239
Makeakirsikkalajikkeita	168	Rubinovaja	212	<i>Vitis amurensis</i>	239
Puolukka	169	Viljelyohjeet lyhyesti	213	<i>Vitis riparia</i>	239
Ida	172	Titaan	213	<i>Vitis vinifera</i>	239
Linnea	172	Zoltaja	213	Sukribe	240
Sanna	172	Likjornaja	213	Supaga	241
Sussi	173	Karpalo	215	Zilga	242
Piikkiö	173	Hotavetskaja	217	Spulga	243
Otson Karkki	173	Dar Kostromy	217	Himrod	243
Viljelyohjeet lyhyesti	173	Sazonovskaja	217	Lakemont	244
Japaninruusukvitteni	175	Severjanka	217	Swenson Red	244
Cido	177	Viljelyohjeet lyhyesti	218	Suffolk Red	245
Sirius	177	Herukat	219	Guna	245
Venus	178	Jonkheer van Tets	221	Somerset Seedless	246
Viljelyohjeet lyhyesti	178	Rondom	222	Kuzminski Sinii	247
Nukkakirsikka	179	Rotes Wunder ‘Katri’	222	Reliance	248
Kiinanlaikkuköynnös eli		Punainen hollantilainen	223	Alfa	248
”minikiivi”	181	Röda körsbärsvinbär	223	Rondo	249
Anna	183	Punahilkka	223	Viljelyohjeet lyhyesti	251
Annikki	183	Valkoherukat	224	Mesimarja ja jalomaarain	253
Dr. Szymanowski	183	Valkoinen suomalainen	224	Anna	255
Oscar	184	Valkoinen jätti	224	Sofia	255
Vitakola	184	Valkoinen hollantilainen	225	Astra	255
Paula	185	Piikkiön Helmi	225	Aura	256
Adam	185	Lepaan valkea	225	Beata	256
Viljelyohjeet lyhyesti	186	Vihherherukat	226	Linda	256
Ruusunmarja	187	Venny	226	Marika	257
Kurturuusu	189	Wilma	227	Mespi	257
Orjanruusu	189	Vertti	227	Pima	257
Metsänruusu	190	Tuholaiset	228	Tarja.....	258
Luumuruusu	190	Vaaleanpunaiset herukat	228	Ilomantsi	258
Juolukka	191	Aili	228	Elpee	258
Alaskanvatukka	193	Mustaherukat	229	Susanna	258
Saskatoon	195	Hildur.....	230	Viljelyohjeet lyhyesti	260
Martin	198	Innat.....	230	Lähteet	261
Slyet	198	Kasvitaudit	231		
Mandam	199	Melalahti	231		

Haluan omistaa tämän kirjan
äidilleni Agneta Blomqvistille.
Maatilan raskaista töistä huolimatta hänellä
oli myös aikaa ja voimia hoitaa puutarhaansa,
josta on ollut sekä iloa että hyötyä
jälkipolville.

Puutarhamuistoja

Marjat ja marjanviljely ovat aina olleet keskeisen osa elämäni. Jo varhaisissa lapsuusmuistoissani äitini ja äidinäitini puuhastelivat marjojen ja marjanviljelyn parissa. Vietin paljon aikaa isoäitini Agnesin luona, joka oli kaikkien isoäitien tapaan todella kiltti ja huolehtivainen. Isoäiti suorastaan ajoi minut ulos maistelemaan hänen puutarhassaan kasvavia erilaisia marjoja. Ei hänen oikeastaan tarvinnut minua pakottaa, koska kuljin oikein mielelläni ulkona ja maistelin niin tuttuja kuin vähän oudompia-kin marjoja. Korkeasta iästään huolimatta isoäitiäni kiinnosti kokeilla erilaisia uusia kasveja. Hänellä oli muun muassa valtavan pitkä rivi uutta vadelmalajiketta. Isoäiti kylvi minuun esimerkiksi siemenen, joka puhkesi myöhemmin kukkaan ammatinvalintana. Vuosia myöhemmin ikääntynyt isoäitini tuli käymään luonani. Hän oli väsynyt kavuttuaan mäellä sijaitsevalle kaupalliselle vadelmaviljelmälleni, joka oli hänenkin mittapuullaan suuri. Oli aurinkoinen elokuun päivä, ja olimme poimimassa vadelmia hänen saapuessaan. Hänestä huokui sekä ilo että ylpeys, vaikka hänen ainoat sanansa olivat: ”Älä hommaa itelles liikaa töitä, Leif.”

Myös äitini Agneta oli hyvin kiinnostunut puutarhanhoidosta. Kun hän naimisiin mentyään muutti kotitaloomme, maalaistaloon, laajensi hän marjatarhaa ja vihannesmaata merkittävästi. Meillä oli lehmä, joiden lantaa äiti käytti alkuaikoina reippaasti viljelmillään. Muistan, kuinka hän oli ylpeä puolimetrisistä rehevistä mansikantaimistaan, mutta myös huolissaan, kun mansikoiden sijaan tuli pelkkiä lehtiä. Aika nopeasti hän ymmärsi, että vika oli liiassa lannoittamisessa. Virheistä oppii, kuten olen itsekin huomannut vuosien varrella viljelyksilläni.

Toivon kuitenkin, että lukemalla tämä kirjan pystyt välttämään osan tekemistäni virheistä ja saat kasvisi menestymään ja innostut kokeilemaan uusia lajeja. Meillä täällä Pohjolassa on maailman parhaat edellytykset viljellä marjoja.

Iloitsen voidessani kauniina kesäpäivänä olla ulkona puutarhassa ja ahmia monenlaisia auringon kypsyttämiä marjoja.

Leif Blomqvist

Kevätpörinää

*Kun keväinen aurinko lämpöään antaa
alkavat ajatukseni puutarhaani kantaa.
Palstaani hoidan käsin hellin
kuin kimalainen tilkkuani lellin.*

*Aurinkoisella seinällä mökin näen nuppuja
jotka kohta aukeavat kukkina
Kevät rikkauksiaan täällä hautoo
liljoin tulppaanein tietä kasvulle aukoo*

*Kevään tuulessa lämpimässä ihanassa
hento ruohokin jo puskee maasta
kun penkkiäni kevätkuntoon haraan*

*Kohta aika kukansiementen on
joilla tarhuri saa värikkään palkkion
Vahvat taimet puutarhuri tuottaa
kun jaksaa niitä riittävästi juottaa.*

(alkup. Julia Källdstrom, "Vårsvärmeri")

Marjanviljelyn historiaa

Luonnonmarjat ovat olleet vuosituhansien ajan tärkeää ravintoa pohjoisen asukkaille. Marjoja on kerätty ja säilötty pitkien kylmien talvien varalle. Marjoista saa tärkeitä vitamiineja ja hivenaineita. Esihistorialliselta ajalta on löydetty monia todisteita siitä, että ihmiset keräsivät ja söivät luonnonmarjoja. Esimerkiksi Alpeilta 1991 löydetyllä jäämies Ötzillä, jonka arvellaan eläneen noin 5 000 vuotta sitten, oli viimeisellä alppivaelluksellaan mukanaan oratuomen marjoja. Kirsikkaa on tiettävästi viljelty Norjassa ja Ruotsissa jo viikinkiajalla. Ensimmäiset oikeat marjaviljelmät löytyivät kuitenkin luostareiden puutarhoista, mikä on oikeastaan ymmärrettävää, koska munkit ja nunnat pitivät paljon yhteyttä ympäri Eurooppaa oleviin luostareihin. Toisiin luostareihin tekemillään vierailuilla heillä oli usein mukanaan marjakasveja, mausteita ja erilaisia hedelmäpuita. Erilaiset lääkekasvit olivat kuitenkin kaikkein tärkeimpiä, ja mustaherukkaakin viljeltiin aluksi lääkekasvina. Vasta 1700-luvulla mustaherukkaa alettiin viljellä maukkaiden marjojensa vuoksi, ja näin se yleistyi luostaripuutarhojen ulkopuolellakin.

1500-luvulla alettiin Ruotsin linnoissa ja kartanoissa kasvattaa karviaismarjoja, herukoita ja kirsikoita. Turun Akatemian puutarhassa tiedetään vuonna 1683 viljellyn muutamien omenapuiden lisäksi myös kirsikkaa, vadelmaa, herukkaa ja karviaisia. Marjanviljely oli Suomessa kuitenkin melko vaatimatonta vielä 1700-luvun puolivälissä. Tällaisen käsityksen saa lukiessaan professori Pehr Kalmin kirjettä kreivi C. G. Tessinille.

Kirjeessään Kalm valittaa, että vaikka Suomi on niin suuri maa eikä ilmastokaan lainkaan niin ankara kuin monet tuntuvat uskoivan, on puutarhanhoito Suomessa laiminlyöty. Puutarhanhoito rajoittuu – muutamaa linnaa ja Turun kaupungin istutuksia lukuun ottamatta – porkkanaan, palsternakkaan ja nauriiseen. Muissa lähteissä tosin kerrotaan, että monissa paikoissa, varsinkin Turunmaalla, puutarhanhoito oli 1700-luvulla melko kehittynyttä hedelmä- ja marjakasveineen. Olosuhteet olivat maaseudulla varmasti erilaiset. Vasta 1850-luvulla alkoi marjan- ja hedelmänviljely yleistyä pappiloissa ja kartanoissa, mikä toimi esikuvana rahvaalle.

Marjanviljely Pohjanmaalla

Pedersöreläinen rovasti Gabriel Aspegren oli yksi puutarha-alan edelläkävijöistä Pohjanmaalla. Vuosien 1760–1768 aikana hän perusti Suomen mittakaavassa huomattavan suuren hyötypuutarhan, joka lienee ollut omana aikanaan Suomen suurin. Korkeiden kivimuurien suojaan istutettiin omenapuiden lisäksi myös kirsikkapuita, karviaispensaita, musta- ja punaherukkaa sekä todennäköisesti monia muitakin marjakasveja. Koska pappilassa kävi paljon lähiseutujen ihmisiä, on oletettavaa, että he sekä hämmästelivät että ottivat oppia rovasti Aspegrenin uuden-aikaisista marja- ja hedelmäviljelyksistä. Marja- ja hedelmäviljelykset eivät kuitenkaan aina menestyneet. Kerrotaan, että erään kylmän talven jälkeen melkein kaikki hedelmäpuut kuolivat, mikä johti vastaavan puutarhurin välittömään erottamiseen.

Pietarsaareissa oleva Aspegrenin puutarha on vuosien uurastuksen jälkeen jälleen saatettu entisaikojen

loistoonsa rakennuksineen ja ajalle tyypillisine istutuksineen. Kunnostettu hyötypuutarha houkuttelee vuosittain tuhansia vieraita.

Torpparit ja veromarjat

1800-luvulla oli yleistä, että torpparien piti talon töissä auttamisen lisäksi toimittaa määrätty määrä marjoja kartanonherralta tai talonpojalle. Tämä määrättiin niin sanotussa torpparikontrahdissa. Eräs tällainen säilynyt kontrahti vuodelta 1853 määrää, että torpparin piti toimittaa mm. kahdeksan kapallista (36 litraa) katajanmarjoja, kannullinen (2,6 litraa) vadelmia, kannullinen metsämansikoita, kaksi kannullista mustikoita ja kolme kannullista puolukoita. Kontrahti osoittaa, kuinka haluttuja metsän marjat olivat tuon ajan ihmisille.

Taimien saatavuus

Vielä 1700-luvulla oli vaikeaa saada olosuhteisiimme sopivia taimia. Pohjanmaalle sekä Keski- ja Pohjois-Ruotsiin istutetut taimet tuotiin lähes yksinomaan Keski-Euroopasta. Tämän takia eivät rovasti Aspegreninkaan hedelmäpuut menestyneet kovin hyvin, sillä ulkomailta tuodut lajikkeet eivät sopineet ilmastoomme.

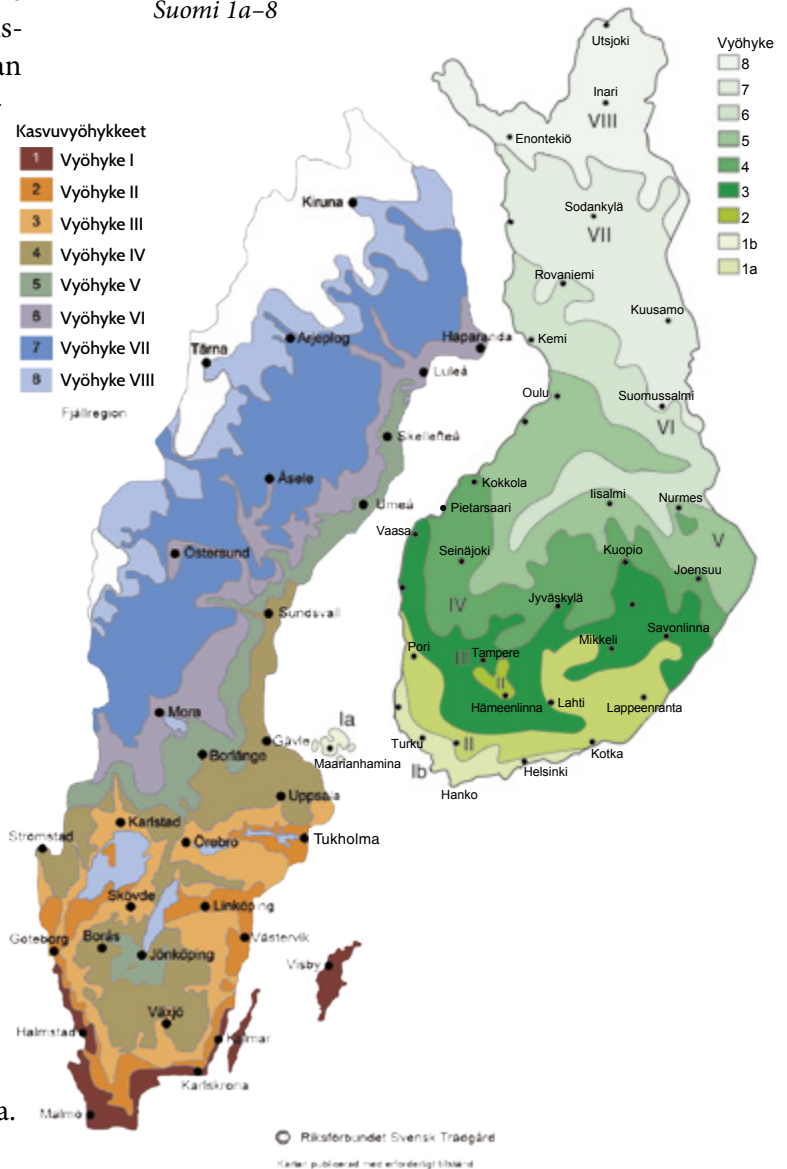
Tilanne muuttui vähitellen, kun Suomeen alettiin perustaa taimistoja. Esimerkiksi Kuppitaan puutarhakoulun luettelosta vuodelta 1889 löytyy monenlaisia kirsikoita, herukkoita, karviaisia ja mansikoita.

1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkuun toimineella viipurilaisella Regelin taimistolla oli suuri merkitys Suomen hedelmä- ja marjalajikkeiden määrään. Regelin vuoden 1914 hinnastossa oli tarjolla mm. 36 lajiketta punaherukoita ja 38 vadelmalajiketta, joista 31 oli punaisia. Lisäksi heillä oli 5 lajiketta valkoherukoita, 11 mustaherukkalajiketta ja peräti 18 lajiketta metsämansikoita. Löytyipä listalta vielä 9 lajiketta ukkomansikoita.

Myös Billnäsän taimistolla on ollut suuri merkitys Suomen marjavalikoimiin. Jo taimiston vuoden 1902 hinnastossa oli laaja valikoima marjalajikkeita.

Tukholmalaisella Hillersjö trädgårdsbolagilla oli niin silmiinpistävä laaja marjakasvien valikoima vuoden 1869 hinnastossaan, että monien nykyisten taimistojen tarjonta kalpenisi sen rinnalla.

Ruotsi I–VIII tunturialue
Suomi 1a–8

Suomea ja Ruotsia on tapana kutsua marjanviljelyn luvatuiksi maiksi, koska olosuhteissamme syntyy hyvänmakuisia ja terveellisiä marjoja. Pitkät päivämme ja marjojen kypsymisaikaan vielä valoist yömme tekevät marjoista aromikkaita. Viileiden öiden ansiosta marjat eivät kypsy liian nopeasti, vaan niistä tulee makeita. Tuholaishyönteiset eivät selviä kylmissä talvissamme, eikä marjoihin siis tarvita torjunta-aineita. Voikin todeta, että mitä pohjoisemmassa marjat kasvavat, sitä terveellisimpiä ne ovat. Marjoihin muodostuu huipputerveellisiä flavonoideja erityisesti auringon infrapunavalossa. Mitä pohjoisempana ollaan, sitä suurempi on infrapunaisen valon osuus, ja sen ansiosta niin punaisen väriaineen, antosyaanin, kuin muidenkin flavonoidien määrä kasvaa.

Edellä mainittujen seikkojen ansiosta meillä on erinomainen kilpailuetu Eurooppaan ja muuhun maailmaan nähden. Jokainen meistä on varmaan

pettynyt syötyään Keski-Euroopasta tuotuja mansikoita, jotka ovat suuria, kauniita ja herkullisen näköisiä mutta joista puuttuu kaipaamamme makeus ja tuoksu. Jo vähän etelämpänä kasvuolosuhteet ovat aivan toiset, ja sen huomaa maussa. Pohjoisessa voi myös viljellä monia lajeja, jotka eivät pärjää lainkaan eteläisemmissä olosuhteissa.

Meidän kannattaa muistaa kaikki nämä asiat ja jatkaa marjojen kasvatusta puutarhoissamme. Lähikohtamme ovat mitä parhaimmat, kunhan vain valitsemme oikeat lajikkeet, jotka kestävät ankarat talvemme.

On oikeastaan aika mahtavaa, että voimme täällä Alaskan ja Grönlannin korkeudella kasvattaa niin monenlaisia marjoja. Saamme tietysti kiittää marjasadostamme lämmintä Golfvirtaa ja lumisia talvia. Ilman Golfvirtaa kasvukausi jäisi liian lyhyeksi ja talvet olisivat liian kylmiä. Talvisin maa saa usein hyvän suojan paksusta lumipeitteestä.

Marjatarhan perustaminen

Erityisesti pohjoisessa on hyvä ymmärtää, miten kasvia voi auttaa selviytymään parhaiten. Seuraavissa kappaleissa neuvon, miten taimille voi taata parhaat mahdollisuudet talvehtia ja tuottaa satoa.

Tuulensuoja

Suurin osa kasveista ei viihdy tuulisissa paikoissa, koska tuuli mm. kuivattaa ja jäädyttää kasvia. Liian suojainen kasvupaikka ei myöskään ole hyvä, koska sellaisessa kasvin lehdet eivät pääse kuivahtamaan kasteen tai sateen jälkeen, mikä puolestaan antaa helposti jalansijaa erilaisille sienitaudeille. Luonnollisen tuulensuojan puuttuessa kannattaa sellainen pystyttää. Tuulensuoja ei saa kuitenkaan varjostaa kasveja. Pohjoispuolella tuulensuoja voi olla melko tiivis; esimerkiksi pensasaita tai seinä käy tarkoitukseen hyvin. Muihin ilmansuuntiin tuulensuojan tulee olla harvempi. Vältä istuttamasta suuria lehtipuita tuulensuojaksi, koska ne kilpailevat viljelykasvien kanssa vedestä ja valosta.

Valo ja lämpö

Valo ja lämpö ovat kaksi kolmesta tärkeimmästä tekijästä marjanviljelyssä. Lämpöä ja valoa tarvitaan yhteyttämiseen. Yhteyttäminen eli fotosynteesi on prosessi, jossa elävät organismit sitovat auringonvaloa ja varastoivat sitä kemiallisina yhdisteinä kasveihin. Lämpö ja valo saavat marjat kypsymään herkullisiksi ja aromikkaiksi. Ilman lämpöä ja valoa kasvi ei pysty kehittämään loppukesällä kukka-aineita, joita tarvitaan sadon tuottamiseen. Varjoon istutettu kasvi voi kasvaa rehevästi, mutta antaa huonon sadon.

Lämpö ja valo vaikuttavat myös kasvin kykyyn talvehtia. Pensas ei ehdi varjoisessa ja kylmässä paikassa tuleentua ja valmistautua selviytymään talvesta. Tuleentumiseen vaikuttaa lämmön lisäksi myös maan ravinnepitoisuus. Siitä kerron enemmän lanoitusta käsittelevässä luvussa.

Vesitalous

Vesi on kasville yhtä tärkeää kuin valo ja lämpö. Sekä liiallinen että liian vähäinen vesimäärä vahingoittaa kasvia. Liian märässä maassa ei ole riittävästi happea kasville. Tästä syystä savimaalle istutetut kasvit selviävät huonosti, sillä savimaat liettyvät helposti.

Liiallinen vesi pitää johtaa pois jollain tapaa, jotta kasvit eivät hukkuisi. Hyvä keino on kaivaa noin 80 senttimetrin syvyyteen salaojaputki ohjaamaan vedet pois. Toinen keino on jättää kokonaan kaivamatta turhia syviä istutuskuoppia ja istuttaa taimet mieluummin harjanteeseen tai kummulle. Syvissä istutuskuopissa on nimittäin suurena vaarana se, että niihin jää syksyllä vettä. Aivan kuin istuttaisi kasvin vesitynnyriin, joka jäätyy talvella. Mikään kasvi ei pidä siitä, että sen juuret viettävät jääkimpaleen sisällä koko talven.

Kuivina kesinä on kastelujärjestelmästä hyötyä. Kastelu varmistaa parhaan mahdollisen sadon. Monet marjat tarvitsevat lisäkastelua raakileiden paisuessa ja marjojen kypsyessä. Kasvien kasteleminen tuolloin voi monissa tapauksissa merkitä 20–30 % suurempaa satoa. Taimia on kasteltava riittävän suurella vesimäärällä, jotta vesi imeytyy tarpeeksi syväälle. Pienestä vesitilkasta maanpinnalle on enemmän haittaa kuin hyötyä.

Maa – Kasvualusta

Jotta kasvi voi hyvin, on myös sen juuriston voitava hyvin. Tavataankin sanoa, että jos kasvi ei voi hyvin, löytyy vika maan alta. Tämä pitää usein paikkansa, koska nimenomaan juuret huolehtivat kasvin muista osista tuomalla niille vettä ja ravinteita. Jos juuret ovat huonossa kunnossa eivätkä pysty hoitamaan tehtävänsä, koko kasvi kärsii.

Paras kasvualusta useimmille marjakasveille on kangasmaa tai kangasmoreeni, jossa on riittävästi humusta. Jopa savipitoiset kasvualustat käyvät, kunhan maanparannuksesta huolehditaan. Savimaat pidättävät hyvin sekä kosteutta että ravinteita, mutta niiden ongelmana on maan tiivistyminen ja vähähappisuus. Savimaassa näkee usein näivettyneitä kasveja. Yleensä juuret eivät ole silloin päässeet kehittymään tiivistyneessä maassa.

Tiiviiseen savimaahan voi lisätä kasvualustan parantamiseksi karkeaa hiekkaa tai soraa ja turvetta riittävän suuria määriä. Levitä 5–10 senttimetrin hiekka- tai sorakerros maanpinnalle ja muokkaa se tasaisesti istutussyvyyteen. Hiekka tai sora auttaa ylläpitämään viljelymaan rakennetta pitkän aikaa. Maanparannus pelkällä turpeella ei ole yhtä pitkäkestoista, koska turpeella on taipumus hävitä. Turvehan koostuu puoliksi maatuneista kasvinosista. Erityisesti savimailla on tärkeää istuttaa kasvit kohopenkkeihin tai kummuille.

Jos ongelmana on maan liika hiekkaisuus, voi kasvualustaan lisätä savea tai humusta turpeen tai lehtimullan muodossa. Tässäkin lisättävää ainetta pitää olla tarpeeksi paljon, jotta siitä on hyötyä. Näin hiekkamaahankin saadaan parempi rakenne, joka pidättää kosteutta ja ravinteita tehokkaammin.

Maan väsyminen

Maa voi väsyä kemiallisesti, kun yhtä kasvilajia viljellään samalla kasvupaikalla pitkän aikaa. Maan väsymistä ehkäistään vuoroviljelyllä: esimerkiksi paikalle, jossa on aiemmin viljelty vadelmaa, voi hyvin istuttaa herukkaa tai jotakin muuta marjakasvia.

Rikkakasvit

Viljelykasvit eivät yleensä pärjää hyvin rikkakasveihin verrattuna. Sen vuoksi onkin kovin tärkeää saada kaikki monivuotiset rikkakasvit kunnolla kitkettyä ennen istutusta. Ilman huolellista kitkettä marjaviljelmä jää lyhytaikaiseksi. Rikkakasvit saattavat jo parissa vuodessa viedä voiton.

Kaikki, jotka ovat yrittäneet poistaa juolavehneää piikikkäästä vadelmarivistöstä, tietävät, miten toivotonta se on. Monivuotisten rikkakasvien kunnollinen kitkeminen ennen marjakasvien istutusta antaa viljelykasveille riittävästi aikaa kasvaa tarpeeksi suuriksi ja lehteviksi, jotta ne pystyvät myöhemmin varjostuksellaan torjumaan siemenrikkakasvien mahdolliset valloitusyritykset.

Viljelykseen otettavaa alaa voi kesannoida pari vuotta, jotta saa hävitettyä kaikki monivuotiset rikkakasvit ennen istutusta. Vaihtoehtona on ruiskuttaa rikkakasvit glyfosaatilla, esimerkiksi Roundupilla. Torjunta-aine pitää ruiskuttaa silloin, kun rikkakasvit ovat kasvussa. Muutaman viikon kuluttua ruiskutuksesta voit muokata maan mekaanisesti ja istuttaa haluamasi kasvit. Kaikkein tehokkain tapa on näiden molempien menetelmien yhdistelmä: anna ensin rikkakasvien kasvaa, ruiskuta niihin torjunta-ainetta ja lopulta kynnä maa, kun rikkakasvit ovat kuihtuneet. Pidä maa kesannolla vielä seuraavan vuoden. Tämän jälkeen rikkakasvien pitäisi

olla poissa. Pieniltä alueilta voi monivuotiset rikkakasvit poistaa täysin mekaanisesti käsin. Kotipuutarhoissa ei nykyään käytetä juuri lainkaan glyfosaattia, mekaaninen torjunta on suositumpaa. Vaikka rikkaruohot yrittäisi kitkeä kuinka hyvin tahansa, tuppavat ne ilmestymään uudelleen paikalle. Viljelysten alustat kannattaa peittää kuorikatteilla, muovilla, katkankailla tai nykyaikaisilla kalvoilla, jotka ”häviävät” muutamassa vuodessa.

Peruskalkitus

Ennen istuttamista on tärkeää, että maan ravinnetasapaino on kunnossa. Vähintään yhtä tärkeää on, että maan pH-arvo, eli maan kemiallinen happamuusaste on kohdallaan. Monet eivät pidä asiaa tärkeänä, mutta kasvi ei pysty hyödyntämään maan ravinteita ja maaperän kosteutta ilman sopivaa pH-arvoa. Kasvin ravinteidensaanti ei toimi, jos pH on liian korkea tai liian matala. Lannoituskin on silloin turhaa. Useimmat marjakasvit viihtyvät maaperässä, jonka pH on 6–6,8. Poikkeuksiakin on, esimerkiksi mustikka ja latvialaiset labrusca-tyypin viinirypäleet pitävät alemmasta pH-arvosta.

Maa, jota ei ole kalkittu säännöllisesti moneen vuoteen, pitää yleensä kalkita. Poikkeuksena tietyt kalkkipitoiset alueet, joilla pH on luonnostaan korkea.

Ruotsissa kehitetty marjavyö helpottaa poimintaa.

Tavallinen määrä kalkkia on 50–100 kilogrammaa aarille tai 0,5–1 kilogrammaa neliometrille. Jos haluat varmistaa asian, voit lähettää maanäytteen analysoitavaksi tai ostaa pH-liuskoja lähimmästä apteekista. Kalkin levittäminen tasaisesti kaikkialle maahan on tärkeää, koska kalkki kulkeutuu maassa hitaasti. Sen vuoksi kalkitus kannattaa tehdä ennen maan kyntämistä tai muokkaamista.

Peruslannoitus

Kaikki kasvit tarvitsevat ravinteita kasvaakseen ja voidakseen hyvin. Siitä, miten ja missä muodossa ravinteita annetaan, on erilaisia näkemyksiä. Onpa sitten kyseessä orgaaninen luonnonlannoite tai ravinnerakeet suoraan pussista, kasvi käyttää joka tapauksessa lannoitteesta ensisijaisesti pienimolekyylisen typen, fosforin ja kaliumin.

Sitä vastoin lannoitteen määrällä on merkitystä. Sen vuoksi kannattaakin teettää viljavuusanalyysi ennen istutuksen aloittamista. (Asiasta tarkemmin myöhemmässä luvussa.) Paljain silminhän ei näe, mitä ravinteita maa sisältää tai ei sisällä. Ei riitä, että multakauppias kertoo mullan olevan sekä kalkittua että lannoitettua – hänen pitää pystyä myös näyttämään viljavuusanalyysillä mullassa olevat ravinteet.

Marjakasveja ei tule kuitenkaan lannoittaa liikaa. Liian runsaan typpilannoituksen seurauksena kasvi ei ehkä ehdi syksyllä tuleentua, mikä vaikeuttaa talvehtimistä. Liiallinen typpi aiheuttaa myös turhan rehevää kasvua ja pienentää satoa. Useimmille marjakasveille sopivat niille erityisesti suunnitellut lannoitteet, jotka sisältävät suhteellisen vähän tyyppiä suhteessa fosforiin ja kaliumiin, joista kaksi viimeksi

mainittua ovat erityisen tärkeitä marjakasveille.

Luonnonmukaiseksi lannoitteeksi sopii hyvin pаланut komposti tai lehmän- tai hevosenslanta. Lisää fosforia tarvittaessa voi käyttää apatiittia ja kaliumin puutteeseen lisätä biotiittia, jopa lehtipuun tuhkaa, joka samalla nostaa pH-arvoa. Tuhkaa pitää kuitenkin käyttää varoen, koska se voi herkästi heilauttaa ravinnetasapainoa.

Mykorritsa

Mykorritsalla tarkoitetaan maanalaisten sienirihmastojen ja kasvien juurien välistä yhteistyötä. Rihmasto syntyy, kun maaperässä olevat sieni-itiöt heräävät eloon kasvin juurien lähellä. Sieni hakeutuu kasvin juureen, josta se saa hiilihydraatteja ravinnokseen. Samalla sieni auttaa kasvia saamaan vettä ja tärkeitä ravintoaineita. Symbioosi syntyy, kun sienirihmat (hyfy) kasvavat kasvin juuristosta ja jakautuvat suuriksi monimutkaisiksi verkostoiksi, sienirihmastoiksi (myseeli). Nämä ohuet sienirihmastot hakeutuvat maaperässä kaikkialle ravintoa etsiessään. Tämä hyödyttää istuttamaasi kasvia. Voit halutessasi nopeuttaa prosessia ja ostaa taimimyyrmälästä mykorritsaa, jonka sekoitat istutusmultaan. On myös olemassa valmiita, korkealuokkaisia multasekoituksia, jotka sisältävät mykorritsaa.

Viljavuustutkimus

Ainakin vähän isommista viljelmistä kannattaa ottaa maanäyte analysoitavaksi. Lannoittaminen ja kalkitseminen on nimittäin vaikeaa, ellei lähtötilanne ole

selvillä. Ilman analyysiä lannoitus voi mennä täysin pieleen. Analyysi ei maksa paljoa, joten harrastelijankin kannattaa satsata siihen.

Ota näytettä varten puhtaalla lapiolla ohut siivu koko ruokamullan syvyydeltä, esimerkiksi 5–10 eri kohdasta viljelyalueella. Sekoita näytteet puhtaassa ämpärissä. Laita 0,5 litraa sekoitettua maata muovipussiin ja lähetä se tutkittavaksi. Saat halutessasi pientä lisämaksua vastaan kasvilajikohtaisia lannoitusneuvoja. Jonkin ajan kuluttua saat vastauksen, ja sitten onkin helppo lannoittaa, koska tiedät lähtötilanteen ja miten paljon ja minkälaista lannoitetta sinun pitää käyttää saadaksesi kasvit viihtymään ja tuottamaan satoa.

Kasvitautilien ja tuholaisten torjunta

Tätä aihetta käsitellään jokaisen kasvilajin kohdalla erikseen kirjan edetessä. Yleisohjeeksi voisin sanoa, että ongelmia voi ehkäistä oikealla viljelytekniikalla, lajikevalinnalla ja istuttamalla vain terveitä taimia. En yleensä suosittelen harrasteviljelijöille ennaltaehkäiseviä torjuntatoimenpiteitä. Harrastelijahan ei ole samalla tavalla riippuvainen huippusadosta joka vuosi kuten ammattiviljelijä.

Toivottavasti kaikki edellä oleva ei vaikuttanut sinusta liian työläältä ja monimutkaiselta. Sitä se ei lainkaan ole. Esivalmistelut kannattaa kuitenkin tehdä huolella, koska vain hyvin viihtyvät kasvit palkitsevat sinut runsaalla sadolla.

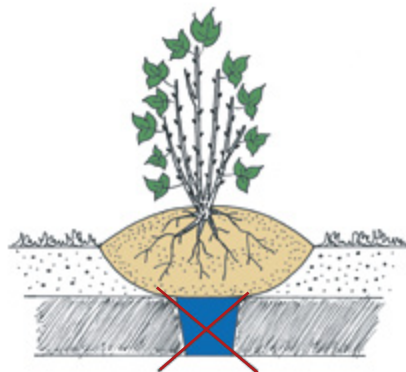
Istutus ja istutusajankohta

Monet istuttavat kasveja mielellään keväällä, kun inspiraatio on ylimmillään ja kaikki itää ja versoo. Ammattilaiset tietävät kuitenkin, että monet kasvit, esimerkiksi sinikuusama, kannattaa istuttaa syksyllä. Syysistutuksia eivät haittaa alkukesän kuivat kaudet eikä kesän kuumuus, jotka saattavat aiheuttaa vastaistetulle taimelle helposti stressiä, mikäli taimi ei ole ehtinyt kunnolla juurtua. Syksyllä istutetulla kasvilla on kauemmin aikaa asettua ja valmistautua seuraavan kesän kuivuuteen ja rasituksiin. Kasvi saa yksinkertaisesti hellävaraisemman alun elämälleen. Joitakin vuosikymmeniä sitten oli olemassa vain kaksi istutusajankohtaa, aikainen kevät ja myöhäinen syksy. Tuolloin oli saatavilla pelkästään paljasjuurisia taimia, ei paakku- tai ruukkutaimia. Kasvi oli istutettava silloin, kun se oli talvilevossa. Nykyään melkein kaikki kasvit ovat ruukkutaimia, joita voi istuttaa oikeastaan koska vain maan ollessa sula. Keväällä ja kesällä istutettaessa pitää muistaa huolehtia

kunnollisesta kastelusta. Pieni vesitilkka pinnalle ei riitä, vaan vettä on kaadettava niin paljon, että se imeytyy syvälle maahan. Ihanteellisessa tilanteessa kasteluveden tulisi imeytyä juuristoa syvemmälle. Älä kastele usein, vaan sen sijaan harvoin ja paljon kerralla.

Erityisesti jos viljelet tiiviissä maassa, kannattaa istutukset tehdä kohopenkkiin tai kummulle. Maa pysyy silloin ilmavampana ja lämpimämpänä. Kovin syvää kuoppaa ei kannata kaivaa. On parempi kaivaa leveä, noin 30–40 senttimetriä syvä kuoppa ja täyttää se mullalla kunnan kumpareeksi. Näin aikaansaatu 50–60 senttimetriä syvä istutusalue riittää suurimmalle osalle kasveista. Huonoin tapa on kaivaa oikein syvä kuoppa, jopa metrin syvyinen, ja täyttää se mullalla. Aivan kuin istuttaisi vesitynnyriin: syksyn sateet täyttävät kuopan, ja kasvin juuret joutuvat viettämään koko talven jääkimpaleen sisällä. Katso oheista piirrosta.

Älä kaiva syvää istutuskoppaa, johon vesi kerääntyy talveksi. Kaiva mieluummin leveä kuoppa, jonka täytät kukkuroilleen.

Sato

Ja vihdoin koittaa sadonkorjuu! Saadaksesi mahdollisimman laadukkaan sadon, on tärkeää poimia marjat kuivalla säällä. Poimi marjat mielellään aamupäivällä ennen kuin ilma lämpiää liikaa. Näin poimittuna marjat säilyvät pidempään. Yleisesti ottaen marjat ovat todellisia tuoretuotteita, jotka on käytettävä tai valmistettava heti. Esimerkiksi mansikat säilyvät vain muutamia tunteja, ja sen jälkeen ne alkavat pilaantua. Marjojen säilyvyyttä voi parantaa jäädyttämällä ne mahdollisimman pian poimimisen jälkeen.

Poimintaohjeita

- *Poimi mielellään ilmaviin koreihin, astioihin tai rasioihin siten, että marjat eivät rikkoonnu tai mehustu.*
- *Myytävät marjat kannattaa poimia suoraan myyntipakkauksiin.*
- *Älä poimi lehtiä ja roskia.*
- *Poimi vain sopivan kypsiä ja terveitä marjoja. Kypsymättömissä raakileissa ei ole oikeaa aromia. Ylikypsät marjat säilyvät huonosti ja voivat pilata pakkauksessa olevat muut marjat.*
- *Voit jakaa vähän isommat viljelmät kahteen tai kolmeen osaan ja poimia yhden osan päivittäin. Näin saat joka päivä tuoreita ja hyvänlaatuisia marjoja.*
- *Älä säilytä marjoja liian kauaa, vaan poimi ne juuri ennen käyttöä tai valmistusta. Silloin ne ovat parhaimmillaan.*

Tunneliviljely

Nykyaikaisessa ammattimaisessa marjanviljelyssä noin 10–20 prosenttia marjoista viljellään tunneleissa. Tunneliviljely oli lisääntymään päin, mutta viime aikoina se on vähentynyt jonkin verran. En käsittele tunneliviljelyä tässä kirjassa tämän enempää, vaan ohjeeni keskittyvät perinteiseen ulkoviljelyyn. Muutama sana kuitenkin myös tunneliviljelystä, jossa on monia etuja. Marjat kypsyvät aikaisemmin ja ovat yleensä terveempiä. Esimerkiksi tunnelissa viljelty vadelmat säilyvät selvästi paremmin kuin avomaalla kasvaneet. Vuoroviljelystä ei tarvitse huolehtia, koska kasvualusta vaihdetaan vuosittain. Voit siis kasvattaa samaa viljelykasvia vuodesta toiseen. Toisaalta esimerkiksi perustamiskustannukset ovat kalliimmat, ja monien mielestä marjojen maku kärsii, mikä voi tunnelissa viljeltäessä johtua lajikevalinnasta, kasvualustasta ja valo-olosuhteista.

Sekä mansikat että vadelmat soveltuvat tunneliviljelyyn.

Sinimarjakuusama, suosittu uutuus puutarhaan.

Mikä on marjan ja hedelmän ero?

Tähän kysymykseen ei ole olemassa helppoa vastausta. Yleisöllä on asiasta näkemyksensä ja kasvitieteilijöillä omansa. Botanistit luokittelevat marjan mehukkaaksi hedelmäksi, jonka sisältä voi löytyä yksi tai useampi siemen. Joidenkin botanistien tulkinnan mukaan marjalla on oltava kehänpäällinen sikiään, mutta silloin puolukka ja mustikka eivät ole tulkinnan mukaisesti marjoja, koska niiden hedelmät ovat kehänalaisia. Näiden määritelmien mukaan tomaatti, kurkku ja meloni olisivat marjoja, mutta mansikka ja metsämansikka eivät, koska ne ovat epähedelmiä.

Tässä kirjassa otan kuitenkin vapauden luetella lajeja, joita arkipuheessa pidetään marjoina. Samalla olen päättänyt olla välittämättä kasvitieteilijöiden tarkoista luokitteluista.

Kattava kotimainen käsikirja marjanviljelyyn kotipihassa

Mitä olisi kesä ilman marjoja puutarhassa? Teos esittelee kaikki Suomessa viljeltävät puutarhamarjat ja antaa perusteelliset mutta helppotajuiset ohjeet niiden kasvatukseen ja hoitoon.

Tuttujen marjalajien lisäksi kirja tutustuttaa harvinaisempiin lajeihin, joita meidän ilmastossamme voi viljellä. Myös Suomessa menestyvistä viinirypäleistä on oma osionsa.

Marjalajikkeiden esittelyn yhteydessä Leif Blomqvist antaa myös mainioita reseptejä ja monipuolisia ohjeita marjojen käyttöön. Hänen erinomaisilla ja tarpeellisilla ohjeillaan aloittelevakin kotipuutarhuri onnistuu marjanviljelyssä ilman erikoistaitoja.

Leif Blomqvist on pedersöreläinen taimistupuutarhuri ja tietokirjailija. Hän on perehtynyt erityisesti marjan- ja hedelmänviljelyyn, ja hänen hyötykasveja käsittelevät aiemmat kirjansa ovat olleet myyntimenestyksiä niin kotimaassa Suomessa kuin Ruotsissa ja Islannissakin.

67.32

minerva
Kansi: Taittopalvelu Yliveto Oy
www.minervakustannus.fi

ISBN 978-952-375-423-2

9 789523 754232